Quo Vadis? Quo Vadimus?

Vážení čtenáři,

současná situace v našem vysokém školství přináší celou řadu otázek. Nové zákony a nové předpisy nás zatěžují často zbytečnými administrativními starostmi. A tak si čas od času není na škodu položit otázku, kam vlastně směřujeme a jaký smysl má naše počínání.

Quo Vadis, finanční a účetní vědo? K formální naplněnosti nebo k vlastní tvořivosti? Co přináší finanční a účetní věda doopravdy nového? Objevuje, vynalézá nebo jen tak prostě a jednoduše kecá? Kdy lidstvu vlastně pomohla? Dokázala zabránit finančním a hospodářským krizím, odhalila nějaké podvodníky a tuneláře, nebo je tomu naopak a ve skutečnosti přispěla ke vzniku těchto krizí a současně pomáhala podvodníkům a tunelářům jako jejich nástroj nebo aspoň jako zástěrka?

Dnes se česká věda orientuje často jen na výklad právních předpisů a málo přispívá k tomu, aby tyto zákony a další předpisy byly lepší. Ono na druhou stranu není divu, když na svět přichází takové zákony jako je např. zákon o obchodních korporacích či nový občanský zákoník. Místo toho, abychom tvořili nové věci, tak jen studujeme, co nového vzešlo shůry a jaký to na nás na pacienty bude mít účinek.

Empirické studie jsou oblíbeným metodickým prostředkem. K úspěšnosti takové studie, jak ví každý pořádný badatel, je třeba si vybrat takový reprezentativní vzorek, který povede k naplnění jeho představ. A protože různí autoři si volí různé vzorky a používají nepatrně odlišné metody, mohou se jednotliví autoři hádat téměř do nekonečna, kdo z nich má pravdu. Anketní průzkumy vytváří snad ještě lepší iluzi, některým badatelům stačí malý počet respondentů, jiní si ho zase počítačově navýší. Největší vtíp je v tom, že tito respondenti většinou odpovídají jinak, než co si vlastně myslí, pokud tedy už vůbec rozumí samotné položené otázce. Kdy se vlastně naposledy objevily nové nápady a modely? Položme si otázku, zda to nebylo naposledy za časů Millera, Modiglianiho, Sharpeho a Markowitze a zda dnešní modely nejsou jen nejrozumnějšími modifikacemi původních modelů. Soutěžíme o to, kdo lépe spočítá hodnotu beta koeficientu, a málo se staráme o to, k čemu je to vlastně dobré.

Ve své vědeckofantastické knize *Limes Inferior*¹ popisuje Janusz Zajdel planetu Argoland, fiktivní svět, v němž důležitou úlohu hraje systém elektronických biometrických identifikačních klíčů, které slouží současně jako občanský průkaz, cestovní pas, pracovní knížka či platební karta. Problematikou fungování klíčů se má zabývat jakýsi výzkumný ústav. Tento ústav však překvapivě neřeší, jak zlepšit klíč, ale pátrá potom, jak tento klíč funguje. Nikdo neví, kdo vlastně tento klíč vymyslel. Autor to nakonec prozradí. Byly to mimozemšťané, kteří nejprve své sociální a ekonomické nápady experimentálně ověřují na lidech. A obávám se, že i já někdy mám pocit, že jsem na planetě Argoland a žiju v podobné laboratoři, kde si neznámé osoby zkouší na lidech své sociální a ekonomické experimenty.

Úspěšným vědcem se člověk nestává tím, že něco vymyslí či vynalezne, ale tím, že o tom, co vymyslel nebo vynalezl, někam napíše, a někdo jiný si to přečte a následně ve své vlastní publikaci ocituje. A tak nevím, píšeme dnes knihy a vědecké články proto, že nás to baví, anebo jen multiplikujeme naše staré články, abychom splnili někým stanovenou publikační kvótu. Někdy mi připadá, že stále jen píšeme a píšeme, a vůbec nečteme, co píšou ostatní, takže často docházíme ke stejným, nic neříkajícím závěrům, jako ostatní autoři před námi.

¹ Zajdel, J.: *Limes Inferior*. Praha, Odeon, 1989.

Rada pro výzkum, vývoj a inovace, coby poradní orgán vlády České republiky, vydává stále tvrdší a tvrdší požadavky. Pochopitelně tyto požadavky, pro větší napětí, stanovuje ex post. Obvykle na podzim řekne, jak bude hodnotit výzkum od ledna stejného roku. Ve velkých časopisech často dochází ke klientelismu. Noví autoři se v nich prosazují těžko, zatímco přátelé členů redakčních rad, mohou přijít s každým paskvilem, a to nemám na mysli jen časopisy české, ale i ty světově uznávané s vysokým impakt faktorem.

Quo Vadis, výuko financí a účetnictví? K plození kvanta nových studentů nebo k výchově nových ekonomicky myslících odborníků?

Co chtějí dnešní studenti? Znalosti a schopnosti nebo pouze vysokoškolské tituly. Jsou samozřejmě různí studenti, někteří touží po poznání a jiní jen, abychom je příliš neotravovali. Výhoda dnešního systému spočívá v tom, že studenti si mohou volit svoji vlastní cestu, buď tu méně náročnou sice s menšími kvalifikačními přínosy anebo mnohem náročnější s vyššími přínosy. Ze středních škol nám v současnosti přichází stále méně a méně připravení studenti. Dnešní vysokoškolák má potíže udržet pozornost delší než 15 minut. Obávám se, že v Kimově paměťové hře by většina z nich dnes neuspěla.²

U studentů dochází k posunu v myšlení, co je ještě podvod a co už není. Někteří z nich se dokonce domnívají, že pokud např. změní ve větě jiného autora slovosled nebo vymění jedno či dvě slova, pak už je to vlastně jejich původní věta. A ohodnotit výsledek zkoušky jako nevyhovující, jenom proto, že použili tahák, považují za příliš tvrdé. Měli by přeci dostat novou šanci, na střední škole by jim jí přeci dali. Studentům chybí všeobecný rozhled. Ještě donedávna jsem vysvětloval teorii zastoupení mimo jiné na příkladu z opery Prodaná nevěsta, než jsem zjistil, že tuto operu zná maximálně jeden student či studentka z dvaceti, a většina studentů tak vůbec netuší, o čem mluvím.

Co chce stát? Stát, přesněji řečeno jeho političtí reprezentanti, touží hlavně po spokojenosti voličů (vládní koalice), resp. po nespokojenosti voličů (opozice). A přiznejme si, že voličů na straně studentů a jejich příbuzných je daleko více než voličů na straně učitelů. Vzdělanost národa se tak měří kvantitou, čím více absolventů tím lepší, bohužel, však o kvalitě této vzdělanosti to nic nenapovídá. Problémy veřejných vysokých škol jdou k duhu soukromým vysokým školám, a i v tom lze hledat motivaci jednání našich politiků.

Co chce praxe? Požadavky se liší se od zaměstnavatele k zaměstnavateli. Někde chtějí hned hotové studenty, které již nemusí dále zaučovat, a jinde naopak chtějí jenom to, aby se studenti naučili ekonomicky myslet s tím, že vše ostatní až na výjimky je pak již naučí. Dokážeme ale doopravdy naučit studenty ekonomicky myslet? Kdy studenti skutečně během výuky samostatně myslí? Co si vlastně studenti zapamatují z výuky. Mají přednášky ještě dnes smysl? Odpověď se nachází hlavně v učiteli, v tom, jak vede přednášky, a zda látku jen drmolí, anebo zda přináší nápady k zamyšlení. K tomu je ovšem samozřejmě zapotřebí, aby student aspoň na tu přednášku přišel. Co si vlastně studenti zapamatují z výuky? Nezapomenou hned pět minut po zkoušce vše, co se předtím naučili (či nabíflovali). V televizním pořadu „*Nikdo není dokonalý*“ zjišťujeme, že často většina respondentů nezná odpovědi ani na ty základní otázky. Jak by v podobném pořadu dopadli naši studenti? Jak to, že u státnicové zkoušky se student tváří tak, jakoby pojem hrubý domácí produkt ještě nikdy neslyšel. Ten základ výuky by se měl nacházet ve vedení seminárních a kvalifikačních prací typu práce bakalářské, diplomové či disertační. To by ale studentů na jednoho učitele mělo připadat daleko méně než je tomu dnes.

² Poznámka pro ty, kteří nemají zkušenosti ze skautingu (či starší z pionýra). Jméno Kim není zde odvozeno od jména korejského náčelníka, ale od hrdiny Kiplingova románu z počátku minulého století (viz Kipling, R.: *Kim*. London, Macmillan, 1901, česky např. Kipling, R.: *Kim*. Praha, Grada, 2012).

Quo Vadis, vysoká školo? K akademické samostatnosti či k politické manipulovatelnosti? Administrativní zátěž se neustále zvyšuje. Jestliže je dnes podmínkou pro vysokoškolského učitele, aby uměl řídit projekt, tak mu již schází čas na psaní vědeckých statí. Chybí nám manažeři, kteří by toto břímě z nás mohli sundat, ale jak to udělat, když platí Parkinsonův zákon o růstu úředníků geometrickou řadou.³

Nezapomeňme, že veřejné školství je stále velký dosud nepřilíš vytunelovaný balík peněz. Skoro to vypadá tak, jakoby se naši politici snažili připravit lepší místo pro soukromé školy, což se děje mimo jiné už tím, že se stále více omezuje počet přijímaných studentů na veřejné vysoké školy. Nebylo by pak lepší zrušit omezení a zavést školné i na veřejných školách?

Návrh nového zákona o vysokých školách přichází s novou podobou jmenování profesorů. Noví profesori již nebudou muset procházet náročným jmenovacím řízením, stačí, když budou označeni jako odborníci z praxe. Co budou tito profesori vlastně zač? Trafika pro vysloužilé politiky, reklama pro nábor studentů anebo doopravdy prospěch pro vzdělání? Ve Spojených státech amerických si takové profesory mohou dovolit. Ale když naši čeští profesori z praxe nebudou psát ani dělat administrativu, koneckonců to budou profesori, tak tyto povinnosti spadnou na ostatní kantory, a to za ještě méně peněz než dnes, pokud je to vůbec ještě možné. Pravda je taková, že každý by chtěl být profesorem, ale nikdo by nechtěl dělat a psát.

Dovolím si tvrdit, že jsem optimista, neboť není ještě tak špatně, aby nemohlo být ještě hůř.

prof. Ing. Petr Marek, CSc.
předseda redakční rady
Českého finančního a účetního časopisu

³ Parkinson, C. N.: *Parkinson's Law*. London, John Murray, 1958, nebo česky např. Parkinson, C. N.: *Nové zákony profesora Parkinsona*. Praha, Mladá fronta, 1984.